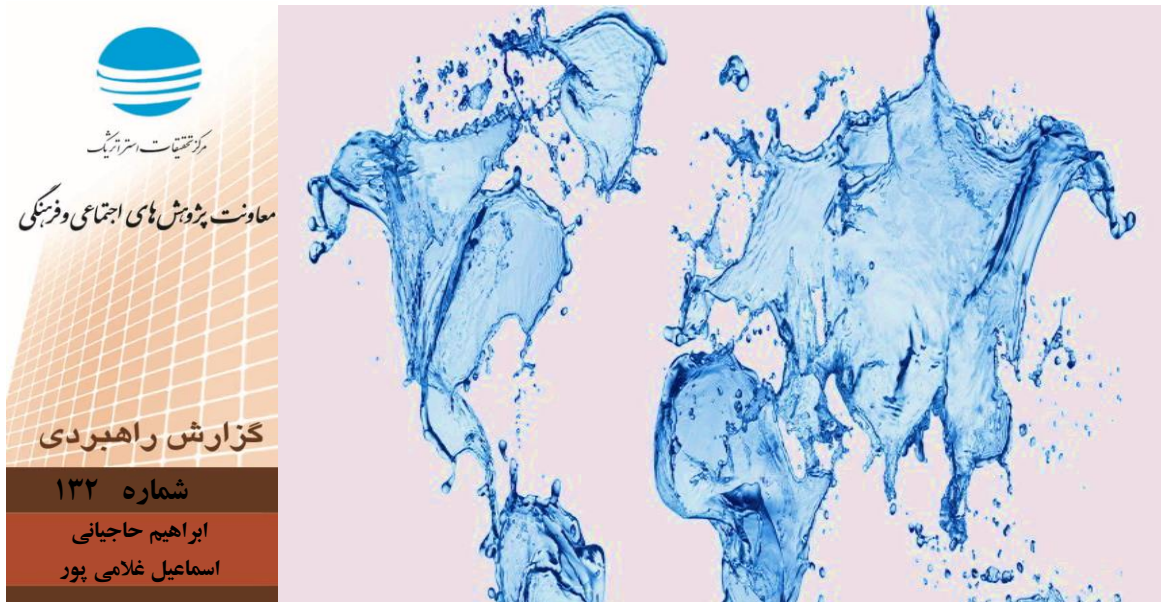

«ضرورت پایگاه اطلاعات ملی آب»

بحث اصلی مقاله حاضر این است که تا زمانی که اطلاعات آب در ایران تا حد زیادی دقیق نباشد، مفهوم سازی در مورد وضعیت آب کار مشکلی است. اینکه وضعیت آب ایران «بحران» یا «مسأله» است، به اطلاعات تا حد امکان دقیق و روشنی از وضعیت آب نیاز داریم. بدون این تصویر روشن مبتنی بر اطلاعات دقیق، تحلیل های مختلف مبتنی بر فرض و گمان و همچنین آمارهای متناقض در مورد آینده آب ایران، جامعه را دچار شایعات مختلفی کرده است. در این مقاله کوتاه، به اهمیت و ضرورت اطلاعات و آمار دقیق در مورد وضعیت آب ایران خواهیم پرداخت. نشانگرهای منفی آب و اقلیم ایران سال هاست که هشدار می دهند و امروزه توافقی کلی به دست آمده است که برای جلوگیری یا کاهش تعارضات و اصلاح اقدامات ناموفق و ناپایدار آب و آمادگی در مقابل تغییرات اقلیمی، نیاز به ایجاد نهادهای جدید و بهبود کارکرد نهادهای موجود در قالب «نظام حکمرانی آب» هستیم. حکمرانی آب، طبق تعریف همیاری جهانی آب^۱ عبارت است از: «طیفی از نظام های سیاسی، اجتماعی، زیست محیطی، اقتصادی و اداری که برای تنظیم و توسعه و مدیریت منابع آب و مقررات خدمات آب در سطوح مختلف جامعه کار می کنند». اما اولین شرط حکمرانی آب، وجود «اطلاعات کافی و دقیق در مورد وضعیت آب و اقلیم» هر کشور است.

^۱ GWP

متأسفانه در حال حاضر در مورد وضعیت آب ایران اطلاعات دقیقی که مورد اجماع و استفاده همه باشد وجود ندارد. بنابراین مانند دیگر حوزه ها، حوزه آب ایران نیز با تشتت اطلاعات (آمار متناقض) و در بسیاری موارد با فقر اطلاعات همراه است و به همین دلیل تصویر شفافی از وضعیت آب و اقلیم ایران در دست نیست و تنها به طور کلی و با آمارهای متفاوت می دانیم که وضعیت منابع آبی و اقلیم ایران بسیار نامناسب است (کم آبی، گرم شدن، بیابان زایی، و ...). اما این وضعیت کلی باید با تجمیع اطلاعات و داده های جزئی آب و اقلیم در یک یا چند نهاد و بانک اطلاعاتی، به تصویر روشن تری تبدیل شود. در حال حاضر، اطلاعات دقیق در مورد میزان منابع آب های زیرزمینی، میزان مصرف سالانه در بخش های کشاورزی، صنعت، خانگی و بخش دولتی (مثلاً میزان مصرف در بخش کشاورزی در تحلیل های مختلف از سوی نهادهای رسمی بسیار متفاوت بوده است) و میزان واقعی هدررفت در هر بخش، سرانه جمعیتی آب قابل استحصال کشور در هر سال با توجه به میزان بارش، تعداد سدها و میزان ذخیره آب ها، تعداد سدهای در حال ساخت، طرح های انتقال بین حوضه ای آب و جزئیات آن ها و بسیاری شاخص های دیگر، اطلاعات دقیقی وجود ندارد.

در واقع تاکنون در مورد اکثر طرح های آبی کشور چه در حوزه سدسازی، انتقال بین حوضه ای، شبکه فاضلاب، سیستم های آبیاری و ...، اطلاعات دقیق و شفافی از سوی مجریان در مورد امکان سنجی، ضرورت طرح، ارقام و آمار طرح و دیگر اطلاعات و ارقام داده نشده است. به همین دلیل مردم و بخش مدنی و رسانه ای کشور اطلاع کافی از بسیاری از طرح ها نداشته اند تا بتوانند وارد مذاکره و بررسی طرح شوند. اطلاع رسانی در مورد طرح های آبی در شبکه های اجتماعی می تواند اعتماد و مشارکت عمومی درباره آب را افزایش دهد و این یکی از ابعاد حکمرانی آب است که باعث می شود تا مردم نقش مهمی داشته باشند.

بنابراین یکی از نهادهای مورد نیاز کنونی جهت ایجاد نظام حکمرانی آب، «پایگاه ملی اطلاعات آب» است (به صورت اختصاری می توان آن را «پاماب» نامگذاری کرد) که بر اساس آن بتوان برآوردهای دقیقی از وضعیت آب و اقلیم کشور ارائه کرد. به عبارت ساده، تأسیس این پایگاه از ضرورت های اولیه استقرار نظام حکمرانی آب در ایران است. هر نوع برنامه ریزی (آمایش سرزمین، برنامه جمعیتی، برنامه های کشاورزی، و ...) نیازمند اطلاعات دقیق محلی، منطقه ای و ملی آب و اقلیم است و یکی از مهمترین برنامه های دولت باید تولید اطلاعات صحیح از

طریق این پایگاه ملی باشد (دولت می تواند خود این کار را انجام دهد یا اینکه وظیفه جمع آوری و به روز رسانی و دقیق سازی این اطلاعات را به یک مؤسسه خصوصی در این حوزه محول کند).

پایگاه ملی اطلاعات آب باعث می شود: ۱. نهادهای ذیمدخل بتوانند بر اساس اطلاعات دقیق تصمیم بگیرند و نگاشت نهادی انجام شود. ۲. پژوهشگران و کارشناسان حوزه آب می توانند بر اساس این داده ها، تحقیقات روشنگری در مورد مسائل آب و اقلیم ایران ارائه کنند و ۳. مردم با اطلاع از این داده ها، در مساله ملی آب مشارکت داده شده و اعتماد به دولت و نهادهای وابسته ایجاد می شود. به عبارت دیگر، پایگاه اطلاعات ملی آب، باعث تقویت سه ضلع حکمرانی خواهد شد: تصمیم گیری و برنامه ریزی (مدیران و نهادهای مسئول)، پژوهش (کارشناسان و محققان) و مشارکت و اعتماد (مردم).

پایگاه ملی آب باید در سطح منطقه ای و محلی و در سطح تمام حوضه های آبریز اطلاعات داشته باشد. به عنوان مثال در مدیریت یک حوضه، ابتدایی ترین گام، بررسی داده های بارش، دما، تبخیر، وضعیت منابع آب سطحی و زیرزمینی (حاصله از داده های زمینی، رادار و سنجش از دور) و همچنین داده های اجتماعی و جمعیتی تحت تأثیر حوضه است و در صورت عدم دسترسی به این داده ها یا دسترسی به داده های ناقص یا متناقض، ارزیابی وضعیت حوضه از سوی یک کارشناس یا مدیر امکان پذیر نخواهد بود. در مطالعات مختلف بین المللی بر اهمیت دقت داده های هیدرولوژیکی و دسترسی آسان به آن ها تأکید شده است چراکه مطالعات و تحلیل های مبتنی بر داده های هیدرولوژیکی بر سایر تصمیم های اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی حوضه مورد مطالعه تأثیر بسزایی دارند. امروزه بسیاری از پژوهشگران در حوزه منابع آب، در داخل و خارج از کشور، مشتاق اند که زندگی خود را صرف پژوهش در مدیریت منابع آب ایران کنند تا سهمی در توسعه و پیشبرد کشور داشته باشند ولی متأسفانه در نخستین گام برای تهیه داده های لازم، با بن بست اداری و فقر اطلاعات مواجه می شوند که ایجاد این پایگاه می تواند این مشکل را برطرف سازد.

ایجاد پایگاه اطلاعات ملی آب نیازمند همکاری و هماهنگی همه ذیمدخلان آب در کشور است. بازنگری آمار و اطلاعات منابع آبی و تدقیق و بروز رسانی آن ها و شناسایی دقیق پتانسیل منابع آبی تجدیدپذیر کشور می تواند از طریق این پایگاه انعکاس یابد. بر اساس این پایگاه می توان از بسیاری از مجادلات اجتناب کرد و گفتگو در مورد

آب در عرصه عمومی به یک پایگاه دقیق اطلاعاتی تکیه کند. اطلاع رسانی دقیق و شفاف در مورد همه طرح های آبی در کشور نیز می تواند به این پایگاه متکی شود و اعتماد عمومی را برانگیزد.

در مورد سابقه پایگاه اطلاعات آب باید گفت که در سال ۱۳۷۵، بر اساس قرارداد بین پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایران داک) و دفتر فنی آب وزارت نیرو، یک پایگاه اطلاعات آب ایجاد شد. هدف از ایجاد و استقرار این پایگاه گردآوری، سازماندهی و اشاعه اطلاعات مربوط به مدارکی بود که تاکنون در زمینه موضوعات مربوط به آب، منابع آب، سازه ها و تأسیسات آبی و جنبه های علمی و فنی مربوط گردآوری می شد. اما این پایگاه در بین نهادهای متولی رسمیت نیافت و مرجعی برای تفسیر و سیاست گذاری آب کشور نشد. بنابراین پایگاه ملی اطلاعات آب ایران باید مرجعی باشد که اطلاعات دقیق و شفاف آب را در هر سال در سطح تمام حوضه های آبریز و دیگر شاخص های ملی آب را از تمامی نهادهای مربوطه اخذ و در پایگاه منعکس کند و مدیران و نهادهای مرتبط با حوزه آب و اقلیم، با استناد با داده های این پایگاه، سیاست گذاری و برنامه ریزی کنند؛ همچنین مشارکت و اعتماد عمومی جلب شود و پژوهشگران برای تحقیق، به داده های دقیق دسترسی داشته باشند.